

Հայաստանում քրիստոնեության հաստատման
1700-ամյակի նշումը նախապատրաստող
կառավարական հանձնաժողովի նախագահ,
Հայաստանի հանրապետության փոխնախագահ
պր. Գագիկ Հարությունյանին

Համաձայն ավանդության, Ձվարթնոցը 640-ական թվականներին կառուցվեց այնտեղ, որտեղ հանդիպել էին Գրիգոր Լուսավորիչն ու արքա Տրդատը: Եվ երբ հայոց մեծանուն կաթողիկոս Ներսես Շինողը կերտեց իր նորաձև տաճարը, այն իրավամբ օծվեց ս. Գրիգոր Լուսավորիչի անունով:

Ձվարթնոցը հենց սկզբից՝ կառուցումից ի վեր և ողջ միջնադարի ընթացքում տեսնողներին հիացրել էր իր հոյակապ վեհությամբ, գեղեցկությամբ, թողած անջնջելի տպավորությամբ: Այն ճարտարապետական աննախադեպ ստեղծագործություն էր, իր անվանակոչմանն արժանի կոթող: Իգուր չէր, որ միջնադարի մեր բոլոր պատմիչները հիացքով են արտահայտվել անգերազանց եկեղեցու վերաբերյալ և փառաբանել նրա մեծ կառուցողին:

652 թ. Ձվարթնոցի օծման արարողությանը ներկա գտնվելու եկած բյուզանդական Կոստանդին կայսրը հավերժ հիացյալ Ձվարթնոցի տեսքով, համաձայն պատմիչ Մովսես Կաղանկատվացու, տուն վերադառնալիս, կարգադրում է իրեն ուղեկցողների հետ Կոստանդնուպոլիս մեկնի տաճարի ճարտարապետը, որ աշխարհահռչակ սուրբ Սոֆիա տաճարի հարևանությամբ կառուցի Ձվարթնոցի կրկնօրինակը ի փառաբանություն կայսեր անվան:

Հայ Բագրատունի թագավորներից Շահնշահ հայոց, վրաց և աղվանից Գագիկ Ա-ն 11-րդ դարի հայտնի պատմիչ Ասողիկի վկայությամբ, ջերմ ցանկություն էր հղացել իր հռչակավոր մայրաքաղաք Անիում կառուցել նոր միայն կործանված Ձվարթնոցի կրկնօրինակը, որը պատիվ պիտի բերեր իրեն և իր տերությանը: Նա իր այդ ցանկությունն իրականություն դարձրեց 1001 թվականին (ինչը համընկավ հայոց կողմից քրիս-

տոննությունը պետական կրոն հռչակելու 700-ամյակին) և, ինչպես Ջվարթնոցը Ներսեսի կողմից, այնպես էլ հիշյալ նորակերտ եկեղեցին օծեց սբ. Գրիգոր Լուսավորչի անունով (հիշենք նաև, որ ճարտարապետության պատմության մեջ այն անվանվում է Գազկաշեն՝ ի պատիվ նրա կառուցողի):

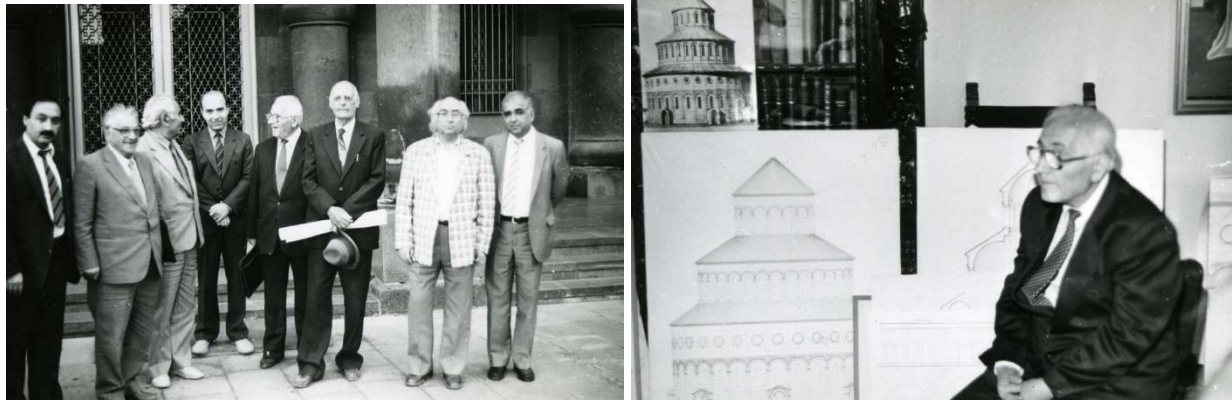
2001 թ. Հայաստանում քրիստոնության հաստատման 1700-ամյակը հավերժացնելու համար, ծայրագույն պատրիարք, Ամենայն հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ն աստվածահաճ որոշում էր հղացել Երևանում կառուցել Արարատյան թեմի մայր եկեղեցի սբ. Գրիգոր Լուսավորչի անունով և դարձյալ Ջվարթնոցի ճարտարապետությամբ՝ նրա կրկնօրինակը: Կաթողիկոսի հանձնարարությամբ Մայր աթոռի շինարարական-ճարտարապետական խորհուրդը դեռևս 1989 թ. քննել և հավանություն էր տվել ընդհանուր նախագծին, հանձնարարելով կատարել որոշ լրացումներ, որը և կատարվել էր (արձանագրությունը պետք է որ լինի Աթոռի դիվանում):

Կաթողիկոսի այդ որոշման երկրորդ կողմն այն էր, որ կվերակենդանանար աննման Ջվարթնոցի պատկերը, որը սակայն այսօր գրեթե ամբողջականությամբ կործանված է, որպես աստճո տաճար այն գոյություն չունի (հիշենք, որ Ջվարթնոցը հայ ճարտարապետության այն միակ հուշարձանն է, որ արժանացել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գրանցմանը, որպես աշխարհի առավել բարձրակարգ ստեղծագործություններից մեկը):

Այս տրամաբանական գործընթացը ցավալիորեն խանգարվեց ՀՀ նախարարների խորհրդին առընթեր եկեղեցական խորհրդի այն ժամանակվա նախագահ Ս. Վարդանյանի և իր որոշ ոչ ազգային շահերով առաջնորդվող գործընկերների անպատշաճ ջանքերով. կոպտորեն մերժվեց ծայրագույն պատրիարք Վազգեն Ա կաթողիկոսի որոշումը և այժմ նախապատրաստվում են «Գրիգոր Լուսավորիչ» անվամբ եկեղեցին կառուցել ոչ թե Ջվարթնոցի ճարտարապետությամբ, այլ մի նոր նախագծով:

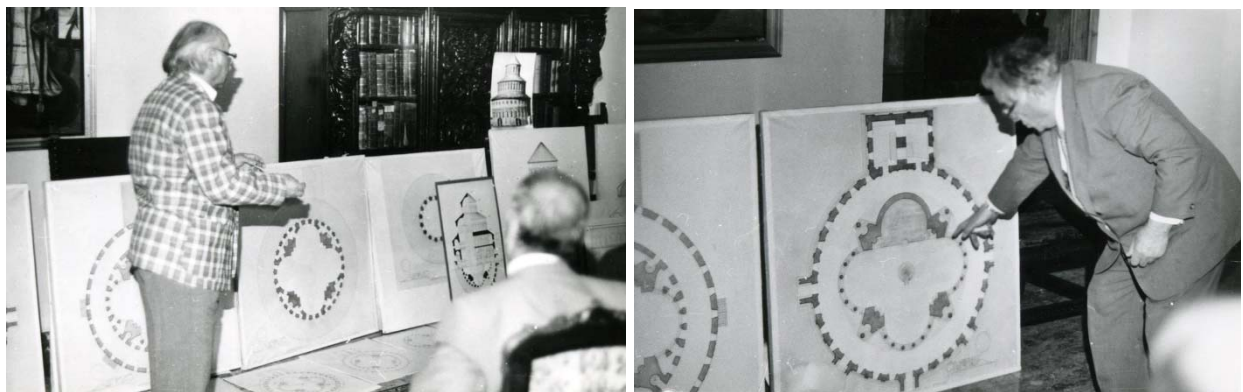
Կուզենայի հանձնաժողովին հավաստել, որ իրականացնելու համար նախապատրաստվող նախագիծը. որ պիտի վերջնականապես ընտրվեր Վեհափառի կողմից,

նրան ամեննին չի գոհացրել, ինչպես սկզբնական, այնպես էլ վերջնական տարբերակը: Վերջին անգամ նրանից «հավանություն» են կորզել Աթոռին մոտ կանգնած և որոշակի դեր խաղացող արվեստագետներից և ճարտարապետներից ոմանք:

Նկ. 1 – Ճարտարապետական բաժնի նիստի մասնակիցները (նրանց թվում են՝ Վարազդատ Հարությունյանը, Գրիգոր Խանջյանը, Արծրուն Գալիկյանը, Գրիգոր Ղաֆադարյանը, Բաղդասար Արզումանյանը և նախագիծը ներկայացնող՝ Տիրան Մարությանը)

Նկ. 2 – Տիրան Մարությանը՝ Զվարթնոցի ճարտարապետությամբ կառուցվելիք սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու նախագիծը ներկայացնելիս:

Նկ. 3-4 – Նախագծի քննարկման ընթացքից:

Ձեզ գրելու իմ այս ձեռնարկումը թերևս փորձ արվի ուշացած համարել: Ոչ, ուշացած չէ, կոնկրետ գործերը նոր են սկսվում: Միայն է կատարված, պետք է շտկել: Հայաստանում քրիստոնեության հաստատման իրողությունը նշելու առիթով Գրիգոր Լուսավորչի անվամբ բացվելիք եկեղեցին պիտի լինի Ջվարթնոցի կրկնօրինակը: Այսպիսի հորելյաններ, նման առիթներ հաճախ չեն լինում, մյուս անգամ կնշվի թերևս 2301 թ., երբ կլրանա 2000-ամյակը: Բանն այն է, որ Ջվարթնոցի վերակազմության Թորամանյանական նախագիծը այն վիճակումն է, որ շինարարությունը նրանով կարելի է սկսել անմիջապես: Գծագրերի մանրամասնումը կարող է շարունակվել շինարարությանը զուգընթաց: Այդպես հաճախ է լինում. այդպես կառուցվեց Թամանյանական Օպերայի և բալետի շենքը երեսնական թվականներին:

Երկրորդ և ոչ անկարևորը այն է, որ նոր նախագծման կողմնակիցները, որ սկզբնապես ուզում էին աղոթասրահը ունենա 5000 և ավելի տարողություն (միայն նստողների թիվը), քննադատության ճնշման տակ, կամաց-կամաց այդ թիվը իջեցրին, հասցնելով 1500 նստատեղի:

Ջվարթնոցի տարողությունը դրան համապատասխանում է, դեռ ավելին, մոտ 1500-2000 մարդու համար տեղ է մնում աղոթելու ոտնկայս: Մեր, և ոչ միայն մեր կարծիքով օպտիմալ չափը կլինեն ոչ ավել 500-800 նստատեղից, ամենաշատը 1000 նստատեղ: Պետք է նկատել, որ մեր եկեղեցու սրբագործված ավանդույթում շատ նստատեղերը օտար են, հայն իր աղոթքը մրմնջում է ոտնկայս, նա համբերությամբ և սիրով լսում է պատարագը նույնպես ոտնկայս: Թերևս դրանով է պայմանավորված, որ մեր եկեղեցական շենքերը՝ հայկական ոճի կառուցվածքները, ի տարբերություն Արևմուտքի բազիլիկների, ունեն կոմպակտ, ոչ ընդարձակ հատակագծեր, սակայն դրանք վերձիգ – գմբեթով պսակված աստճո տներ են:

Կա ևս մի շատ կարևոր հանգամանք, այդ այն է, որ Ջվարթնոցը շատ ռացիոնալ է լուծված, այն տարողունակ լինելով հանդերձ (ընդհուպ մինչև 4000-5000 մարդ), մեծածավալ չէ. այն թերևս պատրաստվող նախագծի կես ծավալին հավասարվի, այդ նշա-

նակում է նրա կառուցման կես գնով կառուցվի, ի վերջո կառուցման ավարտը կրկնակի շուտ կլինի:

Հաջորդ և նույնքան կարևոր պետք է համարել այն հանգամանքը, որ տաճարը կառուցելով, մենք միաժամանակ վերակենդանացած ենք տեսնելու հայ շինարարական հանճարի վկայությունը, 7-րդ դարում ստեղծված գլուխգործոցներից այն, որը մեր անձնագիրն է, մեր այցետոմսը աշխարհի ժողովուրդների ընտանիքում:

Հաստատ է մի բան, որ այս վերջին և միակ հնարավորությունն է Ջվարթնոցը, այդ չնաշխարհիկ հուշարձանը վերականգնված տեսնելու: Նման առիթ այլևս չենք ունենա:

Նոր նախագծով մի նոր եկեղեցի կառուցելը, դա հերթական շինարարական օբյեկտի իրականացման նշանակություն կունենա և ոչ ավելին:

«Գրիգոր Լուսավորիչը» Ջվարթնոցի ճարտարապետությամբ կառուցելը կդիտվի որպես ժողովրդի մի նոր վերածնունդ, նշանակալից երևույթ մեր ողջ պատմության ճանապարհի մեզ հատկացված հատվածում, այն կնշվի և կհիշվի դարերում. եկեք այդ զգանք և ընկալենք ըստ արժանվույն:

Տիրան Մարության

ՀՀ վաստակավոր շինարար, ճարտարապետության դոկտոր,
ճարտարապետության համաշխարհային Բիենալեի դափնեկիր

Հ. գ.

ա. Կից ձեր տրամադրությանն եմ հանձնում մոտ երեք տարի առաջ ՀՀ նախագահ պրն Լևոն Տեր-Պետրոսյանին հանձնած իմ մի նամակի պատճենը

բ. Կաթողիկոս Վազգեն Ա-ին հանձնած իմ նամակի պատճենը

գ. «Ջվարթնոցը թե՛ նորաձև շինություն» հոդվածի մի օրինակը, սպագրված «Հայրենիքի ձայն»-ում 12.5.1990 թ.

դ. «Եկեղեցաշինության նոր դարաշրջանը» հոդվածի մի օրինակը, տպագրված «Արվեստ» հանդեսում, 1994, թիվ 6-7

7 օգոստոսի 1994 թ.